

Joshua
Rubenstein

EURÓPA
KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2017

SZTÁLIN

UTOLSÓ NAPJAI

Ám Sztálin állapota már túl volt azon a ponton, amit még hatékonyan kezelhettek volna. Az agyvérzés következtében eszméletét veszítette, jobb karja és lába lebénult. Egy, az orvosok kezdeti megállapításait tartalmazó feljegyzésben számos olyan részlet található, amit később nem hoztak nyilvánosságra. E szerint Sztálin mája súlyosan megnagyobbodott, több centire benyomódva a bordák közé. Jobb könyöke jól láthatóan lehorzsolódott és bedagadt, az esése nyilvánvaló következményeként. Amikor felhúzták a szemhéját, szemei jobbra-balra cikáztak, fókuszlásra képtelenül. Mindezen tünetek alapján az orvosok a következő eljárásokat javasolták: teljes háborítatlanságot; nyolc orvosi pióca elhelyezését a fülekre; hideg borogatást a fejre; magnéziatej-infúziót; valamint a műfogsor eltávolítását. Azt tanácsolták továbbá, hogy ne próbáljanak meg enni adni a páciensnek, folyadékot azonban, mint például levest és édesített teát óvatosan a szájába szabad kanalazni, egészen addig, amíg nem öklendezik. Kikötötték továbbá, hogy egy neurológus, egy kezelőorvos és nővérek szakadatlan odafigyelésére van szüksége.³¹

Sztálin helyettesei azonban kivártak a nyilvánosság tájékoztatásával. Március 3-án, kedden az orvosokat végső prognózis felállítására szólították fel. „A halál elkerülhetetlen – mondták Alekszandr Mjasznyikov beszámolója szerint.

– Malenkov világossá tette, hogy számított egy effajta határozatra, noha hozzátette, azt remélte, az orvosok intézkedései elegendő ideig meghosszabbítják majd Sztálin életét, még ha megmenteni nem is tudják. Megértettük, hogy ezzel arra utalt, hogy időre van szükség az új kormányzat megszervezéséhez és a közvélemény felkészítéséhez.”³² A doktorok, amennyire csak tőlük tellett, együttműködtek.

Ma már tudjuk, hogy más szakemberek véleményét is kikérték. Egyikük a bebörtönzött zsidó orvos, az elismert patológus Jakov Rapoport volt, aki később beszámolt arról, vallatói miképp váltak egyik pillanatról a másikra hirtelen szívélyessé. Az orvosi szakvéleményére voltak kíváncsiak arról, mi a legjobb kezelés egy agyvérzés sújtotta betegnek, mi az a „Cheyne–Stokes-légzés”, és hogyan lehet azt leküzdeni. „Ez egy igen súlyos tünet, gyakran a haláltusa velejárója – válaszolta nekik Rapoport –, az esetek többségében elkerülhetetlen a halál.” Vallatói továbbá arra kérték, ajánljon egy specialistát „egy fontos személy” kezeléséhez. Rapoport nehéz helyzetbe került, ugyanis „fogalma sem volt, melyik jelentős szakember van még szabadlábban”. Vallatója kérésére végül kilenc specialistát sorolt fel, de mindről kiderült, hogy hozzá hasonlóan börtönben vannak. Később megtudta, hogy legalább két másik, az orvosperrel kapcsolatban letartóztatott doktorral is konzultáltak. Ám tanácsaik végül semmit sem számítottak – az agyvérzés túlságosan is pusztító volt.³³

Sztálin gyerekeit, Szvetlana Allilujevát és Vaszilij Sztálint apjukhoz vitték. Szvetlanát kihívták a franciaórájáról, és azt mondták neki, hogy Malenkov szeretné, ha elmenne a Kö-

zeli Dácsába. „Példa nélküli volt, hogy apámon kívül bárki más a dácsába hívatott volna. A nyugtalanság különös érzésével indultam útnak.” Csak amikor meglátta a dácsa előtt várakozó Hruscsovot és Bulganyint, csapta meg a helyzet komolysága. Mindketten könnyeztek, és behívták az épületbe, Malenkov majd beavatja a részletekbe, mondták. Szavaik alapján először azt hitte, hogy az apja már meghalt.

A rendszerint csendes dácsában eluralkodott a fejtelenség, kaotikus örvénnyé változott, középpontjában a magatehetetlen Sztálinnal. „Hatalmas embertömeg préselődött abba a nagy szobába, ahol apám hevert – írta Szvetlana. – Orvosok, akiket nem ismertem, és akik először látták őt életükben... óriási hűhót csaptak, piócákat tettek a nyakára és a tarkójára, kardiogramokat készítettek, és a tüdejét röntgenezték. Egy nővér egymás után adta be neki az injekciókat, egy orvos pedig mindent felírt a jegyzetfüzetébe. Mindent megtettek, amit meg kellett tenni.”³⁴

Hruscsov szerint egyedül Berija viselkedett vérlázítóan és botránnyosan. „Alighogy Sztálin rosszul lett, Berija rögtön áskálódni és gúnyolni kezdett – írta. – Érdekes módon azonban mihelyt Sztálin arcán az öntudat jelei mutatkoztak, és azt gondoltuk, esetleg felépülhet, Berija térdre vetette magát, megragadta a kezét, és csókolgatni kezdte. Mikor Sztálin lecsukta a szemét, és visszazuhant az öntudatlanságba, Berija felállt és legyintett.”³⁵ Hruscsovnak természetesen számos oka volt arra, hogy sötét színben tüntesse fel Beriját, így nagyon is előfordulhat, hogy fenti leírásában kiszínezte a valóságot, már amennyiben nem csak kitalálta az egész jelenetet. Mindazonáltal Szvetlana szintén úgy emlé-

kezett, hogy Berija viselkedése „már-már obszcénnek hatott”.³⁶

Emlékirataiban Szvetlana azt is felidézte, milyen váratlan gyengédség és szeretet támadt benne apja iránt annak halálos ágyánál. Visszagondolt Sztálin szeretetére, amiben testvéreivel részesültek, amikor még gyerekek voltak; a tisztségével járó nehéz terhekre, amelyeket apja a vállára vett; hogy milyen reményvesztettnek érezte magát, miközben Sztálin haldokolva feküdt, hogyan fogta a kezét, csókolta meg homlokát, és simogatta a haját. Minden felnőtt gyerek hasonlóképp érezne a szülő küszöbönálló halálakor. Ő azonban nem volt átlagos gyerek, ahogyan Sztálin sem volt átlagos apa.

Bátyja, Vaszilij mellette ült, „de részeg volt, mint akkoriban oly gyakran, és hamarosan távozott – emlékezett vissza Szvetlana. – A személyzeti lakrészben folytatta tovább az ivást és a duhajkodást. Pokollá tette a doktorok munkáját: azt üvöltözte, hogy megölték, vagy épp megölik az apját. Végül aztán hazament.”³⁷ A szovjet újságok előszeretettel hangoztatták, hogy Vaszilij Sztálin kitüntetéssel szolgált vadászpilótaként a második világháború alatt, két tucat bevetésen vett részt, és ellenséges gépeket lőtt le. Akár igazak, akár (és ez tűnik a valószínűbbnek) hamisak ezek a hőstörténetek, a háborút követően Vaszilij széleseben szökdelt felfelé a ranglétrán, kihasználva apja tekintélyét. Vaszilij 1948-ban a légierő parancsnoka lett a Moszkvai Katonai Övezetben, 1951-re pedig már olyannyira jelentős személyiségnek számított, hogy felkerült a *Time* augusztus 20-ai számának címlapjára, altábornagyként és Sztálin „kis őrszemeként” megnevezve; talán a szerkesztők azzal számoltak, hogy Vaszilij egyszer

majd apja örökébe lép. Nem világos, hogy magának Sztálinnak voltak-e egyáltalán ilyen tervei vele. Sztálin kíméletlenül le tudta hordani a fiát, különösen emlékezetes volt az az eset, amikor megtudta, hogy Vaszilij egy lengyelországi útja során úgy horgászott, hogy kézigránátokat dobált a vízbe. Vaszilij egészen 1952 nyaráig viselte tisztségét, amikor is egy, a győzelem napja alkalmából rendezett parádén bekövetkezett malőr miatt elbocsátották a hadseregtől. Feljebbvalói utasításai ellenére ragaszkodott hozzá, hogy a légierő díszrepülést hajtson végre, noha ehhez az időjárás túlságosan szeles és borult volt. A pilóták nem tudták tartani az alakzatot, és a Vörös tér felett elhúzó gépeik „csaknem sűrölték a Történelmi Múzeum tornyait”. Sztálin saját kezűleg írta alá a határozatot, amiben fiát megfosztották rangos pozíciójától.³⁸